

BLAISE
PASCAL
EN DE
DENK-
WERELD

VAN
DESCARTES

Het leven van Blaise Pascal

Blaise Pascal werd op 19 juni 1623 geboren in Clermont (Auvergne, Frankrijk). Hij was 27 jaar jonger dan René Descartes, 19 jaar ouder dan Izaak Newton en 23 jaar ouder dan Gottfried Wilhelm Leibniz. Toen hij drie was, stierf zijn moeder. Het gezin vertrok vervolgens in 1631 naar Parijs. Dat bleek van grote betekenis voor de ontwikkeling van de jonge Blaise, aangezien zijn vader daardoor meer in contact kwam met uitmuntende wetenschappers. Zijn vader had een degelijke wetenschappelijke opleiding genoten en onderwees Blaise al vroeg in alle wetenschappen behalve de wiskunde.

Blaise bleef echter niet onbekend met de wiskunde; als jongeman hield hij zich al in het geheim bezig met de geometrie. Op 17-jarige leeftijd schreef hij een briljant werk over de doorsnede van de kegel, dat de aandacht van veel vakgeleerden op hem richtte. In 1639 moest zijn vader bij de belastingdienst in Rouen werken. Dit vergde zo'n enorme arbeidskracht dat Blaise moest helpen bij de berekeningen. Hierdoor kwam hij op het idee om een eenvoudige mechanische rekenmachine te construeren. Deze eerste rekenmachine riep overal in Europa verbazing en verwondering op. Als 21-jarige ontwikkelde hij vervolgens de hydraulische pers vanuit de leer van de 'luchtdruk op de vloeistoffen'. Hiermee verwierp hij niet alleen de idee van Aristoteles dat een vacuüm onmogelijk was, maar ook de idee van Descartes die beweerde dat de wereld compleet vol was met warrelend stromende materie. Op 24-jarige leeftijd leed Pascal wegens de zware en langdurige inspanningen aan zijn gezondheid. Zijn onderlichaam werd verlamd vanaf de heup, hij kreeg last van zijn maag, hoofd

Descartes legde met zijn *Cogito, ergo sum* een nieuwe grondslag in de filosofie. De rede gaf de mens ware kennis. De slogan werd echter al enkele decennia later door Pascal in twijfel getrokken. Is het door rationele analyse verworven inzicht de enige bron van authentieke waarheid? Kan een mens überhaupt door middel van objectieve methoden tot een definitieve waarheid komen? Ing. Hausoul neemt ons mee in het leven en denken van Blaise Pascal.

en andere lichaamsdelen. Op deze leeftijd hield hij zich verder bezig met de methodische bewijsvoering van de geometrie en stelde hij enkele regels op voor de definities van axioma's en hun bewijzen. Zo herontdekte hij dat één feit dat een hypothese tegenspreekt, voldoende is om deze te ontkrachten. Hierdoor kwam de zogenaamde *modus tollens* (de 'ontkennende modus': als P, dan Q > niet Q > dan niet P) van de klassieke logica weer opnieuw in de belangstelling te staan. Er zijn steeds onvoldoende bevestigingen om iets te bewijzen, maar één niet-bevestiging is voldoende om

als tegenbewijs te fungeren. De positie van Pascal is inzichtelijk, maar kwam drie eeuwen te vroeg. In de zomer van 1647 ging Blaise terug naar Parijs. Daar hield hij zich vooral bezig met de menswetenschappen, zoals de psychologie en sociologie. Vervolgens kwam hij op 23 november 1654 's avonds tot geloof in Jezus Christus. Blaise Pascal noteerde dit op een vel papier (bekend als *Mémorial*, 'gedachten') waarin we het volgende lezen: 'Het genadejaar 1654, maandag 23 november – vanaf ongeveer half elf 's avonds tot ongeveer half één 's nachts. – Vuur. God van Abraham, God van Izaäk, God van Jakob. Niet de God van filosofen en geleerden. Zekerheid. Zekerheid. Gevoel. Vreugde. Vrede. God van Jezus Christus.' Hij sloot zich vervolgens aan bij Port-Royal, een vrije vereniging van gelovigen die zich aansloot bij het jansenisme (afgeleid van Cornelius Jansenius, de bisschop van Ieper, en gebaseerd op zijn ontdekkingen in Augustinus).

De kennisleer van Pascal en Descartes

Stonden vroeger wiskunde en natuurkunde op de eerste plaats, nu ging Pascals interesse uit naar de studie van de verhouding tussen christendom en wetenschap. Terwijl vroeger het denken van Descartes, oftewel de 'cartesiaanse filosofie' zijn denkbasis vormde, kwam hij door zijn christelijke kijk op de schepping tot een radicale omkeer in zijn denken. Zodoende volgde hij niet Descartes' visie dat de mens zich in het donker beweegt en de rede het vaste fundament is. Het *Cogito* kan niet als uiteindelijk fundament dienen. 'De mens is geschapen om te denken; dat is zijn gehele waardigheid en zijn gehele verdienste. En het is zijn plicht om zo te denken als het zou

>>

moeten. Nu verlangt de orde van het denken dat men bij zichzelf begint; bij zijn Schepper en bij zijn einddoel' (*Pensées* 146).

De neiging tot het ik, de egocentriciteit van de mens, is in principe niets anders dan de drang van de mens om zelf God te willen zijn. De mens is slechts een schep-sel. Niets toont hem de waarheid. Zowel de rede als de zintuigen zijn onbetrouwbaar. Ze liegen en bedriegen elkaar wederzijds volgens hun lusten. De zintuigen bedriegen de rede door drogbeelden, en de hartstochten van de ziel bedriegen de zintuigen en creëren onjuistheden (vgl. *Pensées* 83). Hier ligt de reden waarom Pascal niet tot een rationeel principe wilde komen, en waarom juist Descartes dacht tot dit principe te kunnen komen. Descartes ging bij zijn gedachten over het zelfbewustzijn en het godsbe-wustzijn namelijk ten onrechte uit van een zondeloze schep-pingsorde. Pascal zegt echter: 'Dat wij, die uit onszelf niet weten wie we zijn, dit alleen van God kunnen vernemen' (*Pensées* 430). Zodoende was Pascal zelf wel een rationalist, maar had hij de vaste overtuiging dat onze rede beperkt is in het aanschijn van God. Ook Descartes hield a priori rekening met invloeden op het menselijk denken, maar elimi-neerde deze door in zijn Godsleer daarvoor een waarborg te bieden. Zodoende kon hij er toch nog uiteindelijk aan vasthouden dat de rede zich niet vergist in haar oordelen. Pascal analyseerde deze invloeden en onderscheidde de invloed van de gewenning die de mensen een bedrieglijke zekerheid geeft, en de invloed van de verbeeldingskracht. Zodoende kwam Pascal tot de conclusie dat we de wereld niet in haar geheel kunnen verstaan vanuit de methode van Descartes. De mens heeft de goddelijke verlich-

ting nodig. 'Het hart heeft zijn redenen, die de rede niet kent' (*Pensées* 277).

Uiteraard had ook Descartes' methode (zie zijn *Discours de la Méthode*) niet de pretentie om alle zijnsaspecten te kunnen doordrin-gen. Ook hij liet ruimte voor een goddelijke openbaring. Pascal zei echter dat Descartes het liefst God niet had genoemd in zijn gehele filosofie, maar hier niet omheen kon. Voor de rest had Descartes überhaupt niets met God te doen (vgl. *Pensées* 77).

Pascal en de Godsbewijzen

Tevens hield Pascal zich bezig met de Godsbewijzen en wees hij ze allemaal radicaal af. Niet omdat hij vond dat ze fout wa-ren, maar omdat hij van mening was dat ze niet het eigenlijke probleem raakten. Ze spraken de mens alleen aan in zijn verstand en niet in zijn existentie.¹ 'Het ge-loof verschilt van het bewijs. Dat [bewijs] is menselijk, het andere [nl. het geloof] een geschenk van God' (*Pensées* 248). 'Jezus Christus is het doel van alles en het mid-delpunt waarheen alles streeft. Wie hem kent, kent de basis van alle dingen. (...) Daarom zal ik hier niet proberen om met natuur-lijke verstandige redenen de exi-stentie van God, de Drie-eenheid, de onsterfelijkheid van de ziel of iets soortgelijks te bewijzen; niet alleen omdat ik me niet krachtig genoeg voelde om in de natuur iets te vinden dat verharde atheïs-ten zou kunnen overtuigen, maar veelmeer omdat deze kennis zon-der Jezus Christus nutteloos en onvruchtbaar bleef' (*Pensées* 556). Pascal was een van de grootste genieën aller tijden. Eén dat met-teen inzag dat God meer is dan al-leen de God van de filosofen.

Epiloog

Pascal was een man die het ge-vecht niet uit de weg ging. Soms zocht hij het omwille van de we-tenschappelijk uitdaging, zoals bij de discussie over de 'lege ruimte', of de strijd over de genade in de moraaltheologie. Hij kan daarbij worden gezien als een man die wetenschap en christelijk-bewust-zijn existentieel kon samenvoe-gen. Zijn laatste woorden waren: 'Moge God mij niet verlaten!', een uitdrukking waarin hij erkende dat alle heil alleen vanuit Gods genade wordt ontvangen. Kort daarna kreeg hij opnieuw last van krampen, die hem niet verlieten en hem geen enkel ogenblik meer geestelijke helderheid gunden. Na ondragelijk lichamelijk lijden, dat sinds 1647 reeds begonnen was, stierf Pascal op negenendertig ja-rige leeftijd, 19 augustus 1662. ■

Noot

1. Giesekeus, H., *Glaubenswagnis, Leben und Erkennen aus der Sicht des Blaise Pascal*, Wuppertal: Brockhaus 1997, p. 49.

Raymond Hausoul (1979) is in 2002 afge-studeerd als bouwingenieur. Sinds 2003 studeert hij theologie aan de ETF te Leuven (B).